

יוסי גולדברג

הר שדה ובית

- א. מבוא
- ב. "הר, שדה ובית" - הדרשה וקשייה
- ג. אברהם, בחינת "הר"-שמים"
- ד. יצחק, בחינת "שדה"-ארץ"
- ה. ישוב הקושיות
- ו. יעקב המפשר בין בחינות ה"שמים" וה"ארץ"
- ז. בית המקדש ככולל את בחינות ה"שמים" וה"ארץ"
- ח. גילוי סוד ה"בית" בחלום הסולם

א. מבוא

מאמר זה הינו מאמר המשך והשלמה למאמר "בבית ובשדה"¹. במאמר הנזכר ניסינו להראות כי ההבחנה שחז"ל הבחינו בין אבות אומתנו בדרשה במסכת פסחים: "לא כאברהם שכתוב בו הר... ולא כיצחק שכתוב בו שדה... אלא כיעקב שקראו בית", עוברת כהבחנה עקבית גם דרך שאר האישים בסביבתם הקרובה (רבקה, רחל, לאה ולהבדיל עשיו). שם נבנו הדברים על פשטי המקראות, מתוך הצמדות לביטויים כגון: "בית", "שדה", והפועל "יצא", מבלי לגעת כמעט במשמעות המסתתרת מאחוריהם.

במאמר זה יהיה נסיון להבין את הרעיון הכמוס בדרשה זו, מתוך תקווה לסייעתא דשמיא לכוון לאמיתה של תורה, ולו בבחינת פן אחד משבעים פניה.

ב. "הר, שדה ובית" - הדרשה וקשייה

כתוב בישיעהו (ב, ב-ג):

והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים, ונשא מגבעות, ונהרו אליו כל הגוים. והלכו עמים רבים ואמרו, לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוהי יעקב, ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

ודרשו חז"ל על פסוקים אלו במסכת פסחים (פח, א):

אלוהי יעקב, ולא אלוהי אברהם ויצחק?

1. "מעלי עשור" - ספר העשור לשיבת מעלה אדומים, תשמ"ח.

אלא לא כאברהם שכתוב בו 'הר', שנאמר "אשר יאמר היום בהר ה' יראה"
ולא כיצחק שכתוב בו 'שדה', שנאמר "ויצא יצחק לשוח בשדה"
אלא כיעקב שקראו 'בית', שנאמר "ויקרא שם המקום ההוא בית אל".

העולה מדברי הגמרא, שמקום המקדש נקרא על ידי כל אחד מן האבות באופן אחר, ומכיון שקרוב לומר שקריאת שם למקום המקדש מבטאת תפיסה מסויימת לגבי דרך ההתקשרות של העולם הגשמי עם הקדושה האלוהית, נמצא שלכל אחד מן האבות תפיסה אחרת בענין זה.

קודם שנרד למשמעותם הסמלית של השמות, ולברור הדרכים השונות בעבודת ה', המיוצגות על ידי האבות, יש לעיין בגוף הדרשה, ולשאול שתי שאלות:

א. לגבי אברהם ויעקב, מובנת הקביעה שקראו שם למקום המקדש, שהרי אצל שניהם פשטי המקראות מורים על כך. אצל אברהם מפורש: "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה" (בראשית כב, יד). גם אצל יעקב מפורש: "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל" (שם כח, יט). אולם בפסוק: "ויצא יצחק לשוח בשדה" (שם כד, טו), אין על דרך הפשט, כל רמז שניתן להיתלות בו ולקבוע שהשדה המוזכר הוא מקום המקדש. זאת ועוד, גם מה שקבעו חז"ל ששיחתו של יצחק היתה תפילה, איננה בהכרח פשוטו של מקרא. יותר קרובים ומתקבלים על הדעת פירושיהם של אבן עזרא ורשב"ם שיצחק יצא "ללכת בין השיחים" (אבן עזרא), ו"לטעת אילנות" (רשב"ם)². כיצד, אם כן, ניתן יהיה להבין את קביעתם של חז"ל שגם יצחק קבע שם לעצמו בעבודת הקודש של חיבור העולמות, ובפרט איך נבין שתלו קביעה זו בפסוק זה?

ב. בהנחה שאכן גם יצחק התייחד בענין זה כאברהם ויעקב וקבע שם לעצמו בעבודת ה', היעלה על הדעת שלעתיד לבוא תשכח לחלוטין בחינת "הר" של אברהם וביחינת "שדה" של יצחק ורק לביחינת "בית" של יעקב יהיה זכר?

ג. אברהם, בחינת "הר"- "שמים"

על שתי השאלות יש לענות מתוך התבוננות בהבדל שבין אברהם ליצחק. נראה שההבדל ביניהם הוא הבדל שבין שמים לארץ. אברהם בעקידה הולך במצות ה' לארץ המוריה להעלות את בנו יחידו על אחד ההרים אשר יאמר לו בהמשך דרכו. אולם על איזה הר אין ה' אומר לו במפורש אלא מראה לו מראה שרק מי שהיה קשור בפנימיות נפשו לאותו גילוי ראה אותו: "וירא את המקום מרחוק" - "מה ראה? ראה ענן קשור בהר" (בראשית רבה נ, א). הר זה הוא המקום שייחד לו אברהם בהמשך את השם הסתמי "הר" - "ויקרא אברהם שם המקום ההוא... בהר ה' יראה". ובפרקי דרבי אליעזר (פרק ט): "וכיון שהגיעו לצופים ראה כבוד השכינה עומד על גבי ההר... ומה ראה? עמוד של אש עומד מן הארץ ועד השמים". אמנם, גם במדרש רבה וגם בפרקי דרבי אליעזר הוסיפו שגם יצחק ראה מראה זה, אולם נראה שניתן לייחס את עיקר הראיה לאברהם, שהרי הכתוב העיד על כך בלשון יחיד: "וירא".

2. נתפרשו הדברים במאמר הנזכר בהקדמה, בפרק ב.

והנה נראה, שציור זה שציירו חז"ל של ענן קשור בהר, וכן של עמוד של אש מן הארץ עד לשמים, אינו בא אלא ללמדנו שמבחינתו של אברהם מעמד זה היה כמעמד הר סיני - "הנה אנכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם" (שמות יט, ט). ושם בהמשך, **ביום השלישי**, כמו כאן **ביום השלישי**, יורד כבוד ה' בענן ובאש על ההר - "ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים **וענן** כבד על ההר וקול שופר חזק מאד... והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש". הנה האש והענן היו גילויי שכינה, ובמעמד זה הגילוי האלוהי היה **ירידה מן השמים** לארץ - "אתה **נגלית בענן** כבודך על עם קדשך, **מן השמים** השמעתם קולך, **ונגלית** עליהם בערפילי טוהר, גם כל העולם כולו חל מפניך" (מוסף של ראש השנה).

בחינת "הר" של אברהם, היא בחינת "הר סיני", כלומר בחינת **שמים**. דרכו של אברהם היתה להוריד את השפע האלוהי השמימי לארץ, בבחינת **חסד** אלוהי ששופע ממרומים אלי העולם השפל, אלי קרוצי חומר. "תתן אמת ליעקב **חסד לאברהם**" - "כי **שמים** נקראים בחינת **חסד**" (אוהב ישראל, תחילת פרשת ויגש).

ד. יצחק, בחינת "שדה"- "ארץ"

בחינת "שדה" של יצחק הפכית ל"הר" של אברהם. כל כולה אומרת: "לא בשמים היא" אלא בארץ - "וארץ נקרא בחינת גבורה" (אוהב ישראל, שם), וגבורה מדתו של יצחק³. כדי למלא את העולם בקדושה, אין צורך להוריד קדושה מלמעלה, אלא יש להעלות ולהצמיח את הקדושה מלמטה. כאשר חז"ל קבעו שהפסוק: "ויצא יצחק לשוח בשדה", רומז על מהותו הרוחנית של יצחק, ועל דרכו בעבודת ה', לא הפקיעו דבר ממשמעותו הפשוטה של הפסוק שיציאתו לשדה היתה לצורך עבודת האדמה, שכן היא היא דרכו הרוחנית להוציא את הקדושה מן הטבע. הטבע שהטביע בורא העולם, מלא הוא מקדושתו - "מלא כל הארץ כבודו" - ומתוך עבודה נכונה אפשר להוציא אל הפועל ולהצמיח את הקדושה, בדיוק כשם שאפשר להוציא, על ידי עבודה, תבואה מן השדה - את הטמון בכח להוציא אל הפועל. לא **חסד** משמים יש כאן אלא עבודת פרך קשה ומיגעת. יצחק הוא איש עבודה⁴ - "עמוד" העבודה ("ולפיכך עיקר העבודה היה ליצחק" - מהר"ל, דרך החיים, משנה ב'). העלאת הקדושה החבויה בגשמו של העולם החמרי הינה עבודה הכוללת את החיים כולם. אולם, עבודת האדמה בפרט הינה הביטוי הבולט ביותר של רעיון זה, הן מצד אופיה של העבודה המביאה להתמזגות האדם עם הטבע, השותפים ליצירת פרי האדמה, והן מצד הסמליות שביצירת הפירות, הצומחים ועולים מן ההעלם, מתוך עובי האדמה המגושמת, ויוצאים לאויר העולם החופף ומרחף על האדמה.

זוהי דרכו של יצחק - "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'" (בראשית כו, יב). יצחק איש האדמה זרע ומוצא מאה שערים. "מפני מה מדד אותה? מפני המעשרות" (בראשית רבה סד, ו). הפרשת המעשר והוצאתו מכלל התבואה הרי הן בבחינת

3. זוהר (מובא בהערה 6).

4. ראה להלן פיסקה ז בדברי הרשב"ם על המלים "ועבודה רבה" (בראשית כו, יד) המוסבים על רכושו של יצחק.

"ללמד על הכלל כולו יצא". קדושת המעשר מלמדת על קדושת הפירות כולם. נמצא יצחק מחדש בעולם את רעיון הקדושה הטמונה בטבע שיש בכוח עבודת האדם להוציאה לפועל.

הטבע כולו בנוי על **החוק**. "ויעמידם לעד לעולם, חוק נתן ולא יעבור" (תהילים קמח, ו) - "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתיי" (ירמיהו לג, כה) - הטבע כולו, עליונים ותחתונים, פועל על פי חוקים. חכמת גילוי הקדושה המצויה בטבע, דורשת התישרות והשתוות עם טבע הטבע, מהותו ותוכנו, דהיינו חוקו. החוק **ישר**, אינו נוטה ימין ושמאל - פועל אך ורק על פי שורת **דינו**. כזה הוא יצחק. "איש תם וישר ירא אלוהים וסר מרע" - "וישר - שהיה בו דבר מה טוב ממדת יצחק, שהיה ישר" (מהר"ל, חידושי אגדות בבא בתרא, טו, ג). ובבראשית רבה (נג, ז) אמרו על השם "יצחק" שהוא נוטריקון של "יצא חוק". בעל החוק ראוי לו להתמוגג עם עולם החוק הוא עולם הטבע, לפעול בו ולהוציא אל הפועל את נשמתו של החוק, היא הקדושה האלוהית הטמונה בו⁵.

בחינתו של יצחק היא "יצא חוק". כל עניינו של יצחק "להוציא" את החוק הפנימי המחיה את חוקי הטבע הנגלים. לכן יצחק עובד אדמה, כי התבואה והפירות **יוצאים** מן הארץ - "המוציא לחם מן הארץ".

"עשר תעשר את כל תבואתך **היוצא השדה** שנה שנה". יצחק ה"יוצא" בעצמו ל"שדה" - "ויצא יצחק לשוח בשדה" - הוא זה שגם מחדש את רעיון מעשרות השדה כנ"ל, ושם העידה עליו התורה: "ויזרע... **וימצא** בשנה ההיא מאה שערים" (נראה שפועל "מוצא" קרוב ברעיון לפועל "יוצא"). כבר תחילת ברייתו נקשרה ב"יצאה". בבשורת הולדתו נאמר: "אשר יצא ממעיך הוא יירשך", וכן: "ויוצא אותו החוצה... ויאמר לו כה יהיה זרעך" (טו, ד-ה) - וביצחק הכתוב מדבר, "כי ביצחק יקרא לך זרע" (כא, יב).

כשם שהלחם **יוצא** מן הארץ ונקרא **חוק** - "הטריפני לחם חוקי" (משלי ל, ח), כך גם התורה נקראת **חוק**, כמו שצינו מפרשי המדרש (רש"י ומתנות כהונה) בבראשית רבה שם על נוטריקון השם יצחק. נמצא ענינו של יצחק לגלות ש"תורה" (במובנה הרחב כמבטאת את הקדושה האלוהית) לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויורידנה לארץ, אלא תורה טמונה בארץ וצריך **להוציאה** אל הפועל - "כי מציון תצא תורה". נראה שלא בכדי דוקא מציון יוצאת התורה, שהרי ציון היא שדה - "ואין שדה אלא בית המקדש, היך מה דאת אמר (מיכה ג, יב): 'ציון שדה תחרש' " (בראשית רבה כב, ז).

ה. ישוב הקושיות

בבירור זה נתבארו שתי השאלות שנשאלו על הדרשה במסכת פסחים. מה שקבעו חז"ל ש"ויצא יצחק לשוח בשדה" מבטא את ענינו הרחני של יצחק, הרי הדברים כפשוטם,

5. הרב קוק זצ"ל, מסביר מדוע דוקא תפילתו של יצחק, נקראת "שיחה":

שיחה תקרא התפילה בשם משתתף עם צמחים ואילנות שנקראו שיחים, על הפרחת הנפש בכוחות חדשים המסתעפים באופן **טבעי** על ידי רגשת הנפש **בעבודה** שבלב... ואז תוכל נפשו להתרומם בטבעה, ורגשי הקודש הטבעיים האצורים בתוכה... יוסיפו פרי תנובה וישלחו בדים ופארות להיות כדמות אילן רב ואחד השיחים. ההפרחה **הטבעית** הזאת מתוך **ישר** הנפש, היא שורש להנהגת הדין... והיא מדתו של יצחק.

("עולת ראייה", מבוא, הדרכת התפילה, ו)

שעבודת האדמה שלו היא היא עבודתו הרוחנית. להוציא יקר מזולל, דהיינו לחם מן הארץ ו"תורה" מן ה"שדה", היינו הך לגביו. כמו כן נתבארה השאלה השניה. אין להבין מדברי הגמרא שלעתיד לבוא לא יהיה כלל זכר לבחינותיהם של אברהם ויצחק. אמנם הכתוב ייחד את שמו של יעקב בלבד על בית המקדש העתיד להיות - "בית אלוהי יעקב" - אך אין זה אלא שהוא עיקר ביחס לאחרים הטפלים לו, והכלולים בבחינתו. אכן, מקומם של אברהם ויצחק אינו נפקד לגמרי בפסוקים. בחינת אברהם מפורשת: "והלכו עמים רבים ואמרו, לכו ונעלה אל הר ה'..." וגם בחינתו של יצחק מפורשת: "...כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

ו. יעקב המפשר בין בחינות ה"שמים" וה"ארץ"

"ויעקב איש תם יושב אוהלים" (בראשית כה, כז) - "בין אברהם ליצחק ומכריע ביניהם ומתמם ומשלים" (של"ה פרשת תולדות). יעקב מבין שאין העולם יכול לעמוד באופן תמידי במצב של "הר". הלא אפילו בהר סיני סרו ישראל מלראות את המראה הנורא ההוא: "וירא העם וינעו ויעמדו מרחוק" (שמות כ, יד). אמנם אדם נשמתו מן העליונים: "ויפח באפיו נשמת חיים" - "צלם אלוהים", וראוי היה לכל גילוי של קדושה מעולם העליון - וכן היה במעמד הר סיני: "אני אמרתי אלוהים אתם"⁶ - אבל גופו מן התחתונים, חלק מן העולם הטבעי, "עפר מן האדמה", ולכן לא יכלו ישראל לעמוד במעמדם העליון הרבה זמן "אכן כאדם תמותון".

מאידך גיסא, אין העולם מסוגל לתביעה הגדולה של "עבודת השדה" של יצחק. עבודת פרך היא זו ואין כל אדם עומד בה. עבודה זו דורשת ישרות כיושרו של יצחק. יצחק היה בפועל כמו שעשאו הקב"ה - "אשר עשה האלוהים את האדם ישר" (קהלת ז, כט). חוק ויושר הם התנאים להצלחת דרך זו, אך בני האדם "ביקשו חשבונות רבים" (שם). בזה קרוב ענינו של יצחק לענינו של אדם קודם החטא:

כי האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת, כאשר יעשו השמים וכל צבאם פועלי אמת שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם... ואפשר שנתכוון הכתוב לענין הזה כשאמר "אשר עשה האלוהים את האדם ישר והמה ביקשו חשבונות רבים". (רמב"ן בראשית ב, ט)

יצר לב האדם רע מנעוריו, ואין הוא ישר וחוקי בפועל. נמצאת עבודה זו, עם שהיתה צריכה להיות מתאימה לכל אדם, בפועל "אדם אין לעבוד את האדמה". יעקב התם יושב האהלים בא לתמם ולהשלים, להשכין שלום בין אהל אברהם לאהל יצחק. יעקב מבין שאי אפשר לעולם בהשפעה גלויה ורצופה של קדושה מן השמים, ואי אפשר לעולם להצליח בתעודתו להוציא את הקדושה מן הארץ ולגלותה, יש לבנות בית אלוהים.

ז. בית המקדש ככולל את בחינות ה"שמים" וה"ארץ"

בית אלוהים יהיה תמורת הר סיני - והיה הוא ותמורתו קודש.

6. פסוק זה נדרש במסכת עבודה זרה (ה, א) על מעמד הר סיני.

כשם שהר סיני היה מקום בו ירדה השכינה ממרומים להשפיע קדושה בעולם, כך גם מהותו של בית המקדש. אלא שמה שהיה בהר סיני בשפע אדיר ונורא, גלוי לכל, יהיה במקדש בצמצום ובהסתר:

וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר. וכמו שנאמר שם: "וישכון כבוד ה' על הר סיני" (שמות כד, טז) וכתוב: "הן הראנו ה' אלוהינו את כבודו ואת גודלו" (דברים ה, כ), כן כתוב במשכן: "וכבוד ה' מלא את המשכן" (שמות מ, לד).

עבודת המקדש תהיה תמורת עבודת השדה של יצחק - והיתה היא ותמורתה קודש. כשם שענינו של יצחק היה **לעבוד בשדה** - "ועבדה רבה" - עבודת שדות וכרמים, כי סתם 'עבודה', עבודת קרקע היא" (בראשית כו, יד, ורש"י שם) - ובזה ביקש להעלות את קדושת הטבע מן ההעלם אל הגלוי, כך הפעולות הנעשות בבית המקדש נקראות סתם "עבודה" - "והשב כהנים לעבודתם" - ומגמתם גם כן להעלות את העולם כולו למצב עליון יותר של גילוי סגולותיו האלוהיות.

יעקב מבין שיש צורך לצמצם את הקדושה הנשפעת **מלמעלה** לתוך **בית** ולהסתירה, כדי שאפשר יהיה לעמוד ברוב שפעתה. מנגד יש צורך לצמצם את העבודה, הפועלת להעלות **מלמטה** את קדושת העולם הטבעי, למקום מיוחד שבו יפעלו קדושי עליון, **ישרי לב**, בעבודה מיוחדת, להיות שלוחי שאר בני האדם, בדבר שאינם מסוגלים לעשותו בעצמם. נמצא הבית הזה מצד אחד משכן לגילוי שכינה, כפי שהיה בהר סיני, והכהנים בו "שלוחי שמים", ומצד שני מקום עבודה של יחידי סגולה לגילוי קדושת העולם, על פי דרכו של יצחק, אשר הכהנים העובדים בו "שלוחי דידן".

דרך הבית הזה תושפע קדושה מעולם העליון אל כלל עולם הזה התחתון, ויסייע הבית המצמצם לקליטת הקדושה בכל חלקי הבריאה. דרך עבודת המקדש הנעשית בקדושה ובטהרה ביושר חוקי מדוקדק, בקרבנות תמימים שאין בהם מום, כיצחק עולה תמימה בשעתו, יוכלו כל עבודות השדה שבעולם להתישר ולהטהר, להיות מדוקדקים יותר ותמימים יותר, להוציא לחם חוקם הגשמי והרוחני אל הפועל.

ח. גילוי סוד ה"בית" בחלום הסולם

יעקב אבינו ידע את תעודתו מראשית דרכו - "ויעקב איש תם יושב אוהלים". אך להבנה מלאה ושלימה של הענין הגיע בחלומו בדרכו לחרן - "ויחלום והנה סולם מוצב **ארצה** וראשו מגיע **השמימה** והנה מלאכי אלוהים **עולים ויורדים** בו" (בראשית כח, יב). אין הקב"ה מסתפק בחלום להורות ליעקב את הדרך ילך בה, אלא כמו לפרש את המראה, אומר לו: "אני ה' אלוהי **אברהם** אביך ואלוהי **יצחק**" (שם, יג) - ראית מלאכים יורדים מן השמים, אלו מלאכיו של אברהם אביך, ראית מלאכים עולים מן הארץ, אלו מלאכיו של יצחק. עד כה לא יכול היה יעקב להעלות בדעתו אפשרות של חיבור בין דרכו של אברהם לזו של יצחק, היה נדמה לו שאלו שתי קצוות שאין לפשר ביניהם, אולם עתה הבין ששתי הדרכים נפגשות בשלום ובמזיגה אלוהית נפלאה, בבית האלוהים - "וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנוכי לא ידעתי. ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית

אלוהים וזה שער השמים"⁷. העולם אינו יכול לעמוד בשפעת מלאכי אלוהים שיורדים מן השמים, ואינו מסוגל לאידיאל הגדול של העלאת המלאכים מן הארץ, אלא דרך המקום אשר בחר ה' בו לשבתו. קיומו של העולם במלאכים העולים מלמטה ומלאכים היורדים מלמעלה, בסולם המוצב במקום הזה דוקא, שיהפוך ברבות הימים ל**בית** - "ויקרא את שם המקום ההוא **בית אל**"⁸.

7. על פי הערת הר"י שילת: המציאות ההרמונית הנוצרת ב"בית אלוהי יעקב", יש בה מן הפאר שיש בכל מציאות הרמונית, ויפה היא ליעקב דרך כלל, בעל מדת "תפארת" - "יעקב ידע ליה מגו דרגא דתפארת, דאיהו כליל מחסד ופחד" (זוהר חלק ג, שב) - וליעקב מיסד ה"בית" בפרט - "כתפארת אדם לשבת בית" (ישעיהו מד, יג).

8. דאמר ר' מאיר מהו דכתיב ויאמר אלוהים יהי אור, ויהי אור... מלמד שלקח הקב"ה מזיוה אחת מאלפים ובנה ממנה **אבן** יקרה נאה ומקושטת... בא אברהם וביקש כוחו לתת לו. נתנו לו אבן יקרה זו, ולא רצה אותה. זכה ונטל מדתו, שנאמר: יתן אמת ליעקב חסד לאברהם'. בא יצחק וביקש כוחו, ונתנו לו ולא רצה בה. זכה ונטל מדתו שהיא מדת הגבורה דהיינו ה"פחד" דכתיב: וישבע יעקב בפחד אביו יצחק'. בא יעקב ורצה בה, ולא נתנוהו לו. אמרו לו, הואיל ואברהם מלמעלה ויצחק מלמטה אתה תהיה באמצע ותכלול שלושתם, דכתיב: יתן אמת ליעקב... ולפיכך אמר: **אבן** מאסו הבונים היתה לראש פינה' - אבן מאסו אברהם ויצחק, שבנו את העולם, היתה עתה לראש פינה.

(זוהר חלק א, רסד)

נראה שהדברים מכוונים עם מראה הסולם, כמובא למעלה. ושמה היא היא **האבן** של יעקב אשר שם מראשותיו, עליה ישן, עליה גילו לו את סוד תעודתו באמצעות המראה, אותה לקח וישימה מצבה, ושאותה ייעד להיות אבן הפינה לבית המקדש - "**והאבן** הזאת אשר שמתי מצבה, יהיה **בית אלוהים**" (בראשית כח, כב).